

Simai Mihály:

SCHUMPETER A TÁRSADALOMTUDÓS

/Schumpeter the Social Scientist/

It has not been only the commemoration of the 60th anniversary of the sudden death of Schumpeter, which motivated the organization of this conference, but the timeliness of many important ideas which have been in the centre of his work like the essence of the evolutionary process, the role of entrepreneurship, the concept of creative destructions, the concept and forms of innovations in global development and competition and their importance for shaping the global cycles. Many other issues Schumpeter has been dealt with in his very rich academic life are also timely problems in the 21st century.

It is a widely shared view that Schumpeter is more relevant today than in the past century. Contemporary capitalism is a much more complex system, than it was in the past century. It is characterized by a much greater number of states, by different varieties or „models” of the market system and by multilateral institutions. For many people in the developing world the spread of capitalism bears the promise of being included amongst those who enjoy the benefits of globalization. In spite of the fact that the conclusions of Schumpeter about the collapse of the capitalist system and about its evolving successor, have not been fulfilled as he anticipated, and the „contrasting system” collapsed, the „future of capitalism” is an important issue also today, not only in view of the global crises, but also of those global challenges, the system has to face with. Some of the key features of the global capitalist world economy in the 21st Century like the „supercompetition” the uninhibited pursuit of self-interests, the growth of inequalities are increasing instability and unpredictability and are questioning its sustainability.

The methodology of his research are also relevant for social scientists and particularly for economists: honouring the facts, connecting statistics and sociology with applied mathematics and psychology in a historical perspective. The „primitive economics” as he characterized many theorists in his age did not disappear. In our century, the transdisciplinary approach, which is integrating economic sociology, economic history, political science, macro and microeconomics with the knowledge of technological changes is even more indispensable for the understanding economics particularly in long term perspectives. In the 21 Century the works of Schumpeter are offering important ideas, lessons and guidelines also for the Hungarian academic world. They facilitate not only the better understanding of the functioning and the main trends of modern capitalism, but also of the Hungarian system. It is a promising fact, that the followers of Schumpeter have an increasing influence in our discipline, and many practitioners in economic policy discovered his timeliness.

Nemcsak halálának 60. évfordulója ösztönzött arra, hogy megemlékezzünk Joseph Schumpeterről. A XXI században, amikor a kapitalizmus ismét az egyedüli globális rendszer, Schumpeter műveiben megfogalmazottak többsége pl. a vállalkozóról, az innováció fontosságáról és az alkotó rombolás értelmezéséről különösen időszerűek

a mai Magyarországon is. Annak ellenére pl., hogy a történelmi fejlődés megcáfolta 1942-ben megjelent könyvében írt jóslatát a kapitalizmust követő szocializmusról, a 2007-ben kitört globális válság ismét napirendre tűzte a nagy kérdést: a kapitalizmus jövőjét és fenntarthatóságát. A mai kor társadalomtudósai és különösen közgazdászai számára tanulságosak módszerei is: a tények tisztelete, a statisztika és az alkalmazott matematika eszközeinek összekapcsolása a szociológiával és a lélektannal, a történelmi szemlélet fontossága vagyis az általa “primitív közgazdaságtannak” nevezett uralkodó irányzatokkal szemben a valóságos transzdiszciplinaritás. Annyiban is tanulságos munkássága a jelen számára, hogy jól ismerte és alkalmazta a különböző közgazdasági iskolákból racionálisnak, maradandónak és lényegesnek tekintett elemeket. Nem elutasított hanem integrált. Manapság a magyar közgazdászok is leginkább az alkotó rombolás fogalmát és folyamatát idézik rendkívül gazdag és sokoldalú munkásságából, esetenként igen felületes értelmezésben.

Loring Allen, Shumpeter egyik legjobb életrajz írója, a következőkkel fejezte be a róla szóló írást: ”Sok ruhát hordott életében. Ezek rendkívül különbözőek voltak, de valahogy mindegyiket rá szabták. Hatvanhét éve sok szerepben láthatta: volt odaadó diák, fenegyerek, miniszter és bankelnök, üzletember, de mindenekelőtt professzor. Játszotta az arisztokratát, úri modorával igazi elitista volt. Kiváló szónok, tudós, író és tanácsadó, művészettörténész, úrlovas és világjáró egyesült személyében. Elméleti embernek, történésznek és szórakoztató és bőbeszédű társasági partnernek is kiváló volt. Saját istenét titokban imádta. Mindezek a tulajdonságok és szerepek egy sokszínű és sokszintű embert alkottak személyében. Élete felteszi a kérdést, miképpen tud egy ilyen ember létezni és szembenézni tragédiáival és kiábrándulásaival, hogy tud egy romantikus lény együtt élni a tudomány iránti mély elkötelezettségével, hogy tud egy ember, akit a gyász, a bűntudat és a belső vívódás emésztett ilyen hatalmas életművet produkálni, amelyben ekkora tudástömeg testesül meg? Hogy tud valaki, aki kudarcembernek tartotta magát, ennyit elérni? ...Tulajdonképpen csendben szenvedett azért, hogy azt tegye amit legjobban szeretett: tanítani, megnyitni a tudás kapuját mások számára, azzal a meggyőződéssel, hogy a világ működésének titkai megismerhetőek. Schumpeter életműve mindenki számára nyitva áll s megerősíti azt, hogy ő volt évszázadának egyik legnagyobb közgazdásza és társadalomtudósa. Nyilvános

szerepe nyitott tanúságtétel korlátlan energiájáról és meggyőződéséről. Magánéletének azonban árnyékban kell maradnia. Ennek egyes elemei itt-ott felvillannak, azonban kuszák és zavarosak. Valószínűleg Schumpeter is került ezekben a nyilvánosságot.”

Schumpeter ugyanabban az évben született, mint Keynes és ez egybeesett Marx halálának évével is. Keynessel együtt Schumpeter a XX század két legjelentősebb közgazdásza.

Sokan tekintik Schumpetert az innováció profétájának. Az innovációt és a technikai fejlődést Schumpeter nem gazdaságon kívüli tényezőnek tekintette, hanem a gazdasági rendszer belső folyamatai részének és a versenyt tartotta egyik fő motivációnak. Az innovációt úgy tolmácsolta, mint a dolgok korábban nem létező kombinációját. Ezek alkalmazása sikerének alapvető kísérleti területe a piac. Az általa megkülönböztetett ötfajta innováció ma is irányadó a téma kutatói számára.

- 1.Olyan új termékeket, amelyeket a fogyasztók még nem ismernek, vagy új minőségben megjelenő termékeket;
- 2.Új termelési eljárásokat, amelyeket még nem használtak az adott iparágban, s amelyekhez nem szükségesek új tudományos felfedezések;
- 3.Uj piacokat, amelyeken az érintett ország adott iparága még nem volt jelen;
- 4.Új nyersanyag- vagy félkész-termék források megszerzését, függetlenül attól, hogy ezek már korábban is léteztek, vagy sem;
- 5.Új szervezeti formák bevezetését bármely iparágban, pl. monopóliumok létrehozását vagy megtörését.

Stratégiaileg fontos kérdésnek azt tekintette, hogy milyen mechanizmus vezeti be innovációkat az üzleti ciklusba? Az üzleti ciklusról szóló könyve makro szinten foglalkozik az innovációkkal. Ugyanakkor a vállalkozókat tekintette a központi szereplőknek, akik bevezetik az innovációkat. Schumpeter nagy teret szentelt munkáiban a vállalkozók motivációjának. Marxsal szemben, aki a Tőkéhez írt bevezetőjében azt írta, hogy a vállalkozóknak nem kell nagyon okosnak lenni, hiszen gazdasági kategóriák megismerésük és mint olyanok meghatározott funkciókat és osztályszerepet töltenek be (Marx, MEW 23: 16), Schumpeter a

vállalkozók szerepének és motivációinak vizsgálatánál szükségesnek tartotta szociológiai és lélektani érvek elemzését is. (Schumpeter 1963: 75) A következő fontosnak tartott ösztönzőket hangsúlyozta: Először az álmodozást egy "magánkirályság" alapításáról, esetleg, de nem szükségképp dinasztia megteremtéséről. Másodszor a hódítási törekvést, s annak bizonyítását, hogy másoknál jobb, sikeresebb. Hangsúlyozta, hogy a vállalkozók a pénzügyi eredményt nem elsődleges célnak, hanem sokkal inkább a siker bizonyítékának tekintik. Harmadszor az alkotás és a siker öröme. A magántulajdonszerzés mint ösztönző az első célhoz kötődik. Csak azokat tekintette vállalkozóknak, akik dinamikusak és innovatívak. A nem dinamikus gazdasági szereplőket, akik csak a piacon akarnak maradni és helyüket megtartsák, Schumpeter kizárta a vállalkozó fogalmából.

Nyomon követve és elemezve a kapitalizmus fejlődése nyomán kibontakozott változásokat, „A gazdasági fejlődés elmélete”c munkáját követő évtizedekben Schumpeter azokat a feltételeket kutatta, amelyek az innovációk tényleges bevezetését eredményezik. Megértette és megvilágította, hogy a vállalkozás átalakult az innovációk által igényelt gyakran nagyméretű üzleti szervezetté. Ez az 1920-as években már egyértelmű volt. 1940-re lényegében feladta ifjúkori elképzeléseit az idealizált vállalkozóról és az olyan tevékenységekről, amelyek csupán új kombinációkat igényelnek. Megvilágította, hogy a hatalmas erőforrásokkal rendelkező üzleti vállalkozások váltak az innovációk fő fejlesztőivé alkalmazóivá és értékesítőivé. Rendszerükben megy végbe egyre inkább az alkotó rombolás folyamata is. A vállalkozó általa vázolt funkciói ezekben szervezeti rutinként jelennek meg. A Kapitalizmus Szocializmus Demokrácia c. könyvében az alkotó rombolásról szóló rész összesen 6 oldal, de ebben összefoglalja a folyamat lényegét. Az alkotó rombolás gondolata olyan soha nem befejeződő gazdasági folyamatokra utal, amelyekkel a kapitalizmus az adott, keretei között is létező rendszereket, a technológiákat és az intézményeket az újakkal rombolja le. A rendszer tehát rombol, de egyben alkot is. Az egyensúlyelméletek kritikusaként a kapitalista gazdaságot úgy fogta fel, mint állandóan fejlődő, átalakuló folyamatok összességét.

A jelenlegi helyzetben, amikor a kapitalizmus ismét globális rendszer és ismét vita folyik a lényegéről és jövőjéről, nemcsak a rendszer általa adott definíciója

figyelemreméltó, hanem az a megállapítása is, hogy a kapitalizmus tulajdonképpen "a gazdasági változások formája vagy módszere is"/Capitalism Socialism and Democracy 1942, 82. Oldal/. "A kapitalizmus-írta Schumpeter, természeténél fogva a gazdasági változás formája vagy módszere, és nemcsak soha nem változatlan, de nem is tudna nélkül létezni. A kapitalista folyamat nemcsak annak következménye hogy a gazdasági élet állandóan változó társadalmi és természeti környezetben zajlik és ezek a változások módosítják a gazdasági tevékenység feltételeit.....Az alkotó rombolás e folyamata a kapitalizmus alapvető ténye. Ez a kapitalizmus tartalma és amelyben minden kapitalista gondolkodásnak léteznie kell".(Capitalism, Socialism, Democracy.1942, 82-83)

Vajon mennyire tanulságosak a mai viszonyok között a kapitalizmus jövőjével kapcsolatos elképzelései? Marxsal szemben, aki a kapitalizmus bukásának elkerülhetetlenségét a rendszer ellentmondásaiból vezette le, Schumpeter éppen ellenkezőleg a kapitalizmus sikereiből. A Schumpeter kutatók közül sokan ezt egy ideológiailag konzervatív társadalomtudós sajátos látomásaként fogják fel, aki a nagy válság utáni környezetben, s úgy érezte, hogy miután a rendszert támogató vállalkozót a nagy monopóliumok váltották fel, és a kapitalizmus sikerei elpusztították a magántulajdon régi koncepcióját, a szocializmus igazi bevezetői nem prédikátorai, az értelmiségiek és az agitátorok, hanem a Vanderbiltek, a Carnegiek és a Rockefellerek lesznek. Részben értékelte a rendszeren belül végbemenő hatalmas átalakulást, de a rendszer rugalmasságát, alkalmazkodó képességét nem láthatta előre. Nyilvánvaló, hogy a negyvenes évek elején nem láthatta azokat a tényezőket, amelyek részben a háború és a fegyverkezési verseny, részben pedig az intézmények, a termelés és a fogyasztás szerkezetének átalakulása nyomán gyökeresen átalakították a verseny tényezőit. Túlbecsülte a szocialista rendszer lehetőségeit és képességeit is. Nem ismerhette a szocialista rendszerek gyengeségeit és belső ellentmondásait sem. Sokan szokták feltenni a kérdést, hogy szocialista volt-e Schumpeter? Érdekes választ adott erre a kérdésre Edgar Salin ismert svájci származású közgazdász, a heidelbergi egyetem egykori professzora. Schumpeter "Kapitalizmus, Szocializmus, Demokrácia " első német kiadásának előszavában a következőket írta: "Schumpeter szocializmus modellje nem hasonlít egyetlen általános vagy valamely politikai párt által tolmácsolt sémához sem."/1950.1.old./ Úgy írta le Schumpetert, mint szocialistát, de hozzátette, hogy

egyetlen szocialista sem találta rá a maga szocializmusára Schumpeternél. Schumpeter előnye Salin szerint e kérdésben az volt, hogy rámutatott Marx korlátaira és tévedéseire, de megvilágította Marx erős oldalait és felfedezéseinek fontosságát is. Schumpeter egyidejű marxizmusát és a marxizmussal való szembenállását Salin szerint csak akkor érthetjük meg, ha a gazdasággal a hosszú távú fejlődés perspektívájában foglalkozunk.

Schumpeter a harmincas éveket, sok más közgazdással együtt úgy tekintette, mint a kapitalizmus utolsó kísérletét, de egyáltalán nem zárta ki azt, hogy lesz még egy nekilendülése. Ennél is tovább ment 1946-ban, az Enciklopédia Britannica 1946-as kiadásban amikor a „kapitalizmus”-ról írt esszéjében már azt fejtegette, hogy a kapitalizmus hatalmas lépéseket tett egy szabályozott „irányított” rendszer felé, amelyet tulajdonképpen jogos akár szocializmusnak is nevezni. (Clemence, 504)

A kapitalizmus a XXI századra rendkívül komplex rendszerré fejlődött, amelyben egymásnak ellentmondó folyamatok mennek végbe. A válságok, a bizonytalanság és az instabilitás nyomán a legfejlettebb országokban is egyre szűkebb a piac mindenhatóságában hívők köre. A fejlődő világban és különösen a volt szocialista országokban is nyilvánvaló lett, hogy a modern kapitalista piacgazdaság térhódításának ígérete arra, hogy részesei lehetnek a globalizáció hasznának, csak egy szűk kör számára teljesülhetett. Az alternatívák a XXI. századra nemcsak a közgazdaságtudományban vagy a politológiában lettek ismét lényeges kérdések, a nagy világegyházak számára is fontos téma lett az, hogy milyen feltételei és lehetőségei vannak a világnak a piacgazdaság kedvezőtlen következményeinek csökkentésére, és pl. az iszlám esetében valamilyen más formáció bevezetésére.

Ugyancsak időszerű a mai Magyarországon is Schumpeter írása a demokrácia értelmezéséről és működőképességének feltételeiről.

Véleménye szerint a demokrácia lényegét tekintve nem népuralom, hanem a szavazatokért szabadon versengő hivatásos politikusok uralma. Az amerikai demokrácia nyilvánvaló gyakorlata alapján írta, hogy a politikusok éppúgy üzletelnek a szavazatokkal, mint az üzletemberek az olajjal. Ez arra kényszeríti

őket, hogy rövid távú politikai célokra összpontosítsanak a hosszú távú politikai tervezés helyett.

A nagy modern ipari nemzetek demokráciája sikerének feltételeit a következőkben látta / Schumpeter 1942. 290 old./

Szükség van elegendő számú magas képzettségű emberre/ jó képességekkel és erkölcsös jellemmel/ akik hajlandók hivatalra pályázni. Ha a jó képességű emberek kerülnek a politikát, bajok lesznek./ 291/.

A politikusoknak képesnek kell lenniük arra, hogy csak korlátozott számú kérdésben döntsenek. Nem az alkotmányban kell a korlátokat szabályozni, hanem a parlamenteknek kell magukat korlátozni.

A kormánynak jól képzett, hivatásos közzszolgálattal kell rendelkezniük. Fontosak az olyan közzszolgálati szabályok, amelyek korlátozzák a törvényhozókat a kinevezések és az elbocsátások terén.

Lényegesnek tartotta a demokratikus önmérsékletet. Mindenkinek el kell fogadnia a törvényes úton hozott szabályokat. A más véleményekkel kapcsolatos türelem és az egymás iránti tisztelet ugyancsak fontos elemei a demokrácia követelményrendszerének. / 295/

Fontosnak tartom Schumpeter hozzáállásának tanulságait is a különböző elméletekhez. Elengedhetetlennek tartotta a közgazdasági elméletek megismerését, történelmi körülményeik megértését és következtetéseik racionális értékelését anélkül, hogy bármilyen iskola „rabjává” szűkült volna. Tanulságos az elmélet és a gyakorlat viszonyáról alkotott véleménye is. Kifejtette, hogy az „elmélet” több dolgot is jelenthet, s nem lehet a gyakorlat ellentétének tekinteni. Az elmélet három értelmezése különösen jelentős volt számára. Először is úgy tekintette az elméletet, mint az okozati összefüggések magyarázatát. Másodszor, módszernek tartotta a paradigmák megvitatásának szintjén a tudományos vitákban, harmadszor olyan induktív és deduktív módon kialakított holisztikus következtetésnek az általános közgazdaságtanban, amikor is világossá válik az is, hogy milyen nagyszámú megválaszolatlan kérdés van még. (Schumpeter 1926: 365 ff.) Ő maga sem tekintette magát egyébként „iskolaalapítónak”, jóllehet sok követője Schumpeter

tanítványának vallotta és vallja magát. Búcsúbeszédében amelyet a bonni egyetem diákjai előtt tartott, a következőket mondotta: "Sohasem próbáltam Schumpeter iskolát alapítani....A közgazdaságtan nem filozófia,hanem tudomány. Ne legyenek iskolák ezért a mi területünkön.....Magatartásom e téren sokakat irritál. Egyedül Németországban legalább féltucat olyan közgazdász van,akik magukat iskolák fejének tekintik, mint az abszolút megvilágítás harcosai az abszolút sötétség ellen. Semmi haszna sincs azonban az ilyen küzdelemnek. A politikával vagy az üzlettel szemben, a közvetlen sikernek nincs jelentősége a közgazdaságtudományban....A magam részéről a jövő nemzedékek ítéletét fogadom el."/Haberler, 1951 p.47/

Véleményem szerint lényegében a XXI században, meghatározó fontosságú globális transzformációk történelmi egybeesésének szinte példátlan korszakában jött el az idő Schumpeter tudományos eredményeinek és a közgazdaságtudományban elfoglalt helyének, relevanciájának teljes megítélésére. Remélem,hogy az irányzat a közgazdaságtudományban, amelyet „neoschumpeteriánus közgazdaságtannak” neveznek, mert a mai globális feltételrendszerben Schumpeter sokoldalú munkásságára építve keres magyarázatot a világgazdasági fejlődés lényeges problémáira, a jövőben hazánkban is ismertebb és befolyásosabb lesz. A XXI században Schumpeter gondolatai, érvei és módszerei, a gazdaságszociológia, a gazdaságtörténet, a lélektan és politikatudomány és a technikai fejlődés, a mikro- és makroökonómia integrált rendszere teszik tulajdonképpen világosabbá azt, hogy a modern gazdaság hogyan működik, hol helyezkedik el a kor társadalmaiban és hogy a tudásbázisú gazdaságra való átmenet korában miért elengedhetetlen a hosszú távú gondolkodás és szemlélet.

.

Irodalom

Clemence,R.V. Essays of J.A.Schumpeter,Addison Wesley Press. 1951.

Haberler,Gottrfried. Scchumpeter. Harvard University Press, 1951. p.47.

Hanusch,Horst, Pyka Andreas (ed)- Elgar Companion to Neo-Schumpeterian Economics Edward Elgar Publishing | 2007 |

Loring Allen, Opening doors:The life and Work of Joseph Schumpeter Brunswick,NJ and London. Transactions.1991.

Marx, K. (1963). *Das Kapital*. Marx-Engels-Werke (MEW 23). Berlin: Dietz.

McCraw, Thomas Prophet of Innovation: Joseph Schumpeter and Creative Destruction, Belknap Press, 2007.

Schumpeter, J. A.. (1906). Über die mathematische Methode der theoretischen Ökonomie. Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung. 15: 30-49.

Schumpeter, J. A.. (1911). Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung. Berlin: Duncker & Humblot.

Schumpeter, J. A.. (1926). Gustav von Schmoller und die Probleme von heute.

Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft. 50: 337-388.

Schumpeter, J. A.. (1939). Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process. 2 Vols.. New York & London: McGraw Hill.

Schumpeter, J. A. (1942). Capitalism, Socialism, and Democracy. New York: Harper.

Schumpeter, J. A. (1949). The Communist Manifesto in Economics and Sociology. Journal of Political Economy. 57 (3): 199-212.

Schumpeter, J. A. (1952). Aufsätze zur ökonomischen Theorie. Tübingen: J. C. B. Mohr.

Schumpeter, J. A. (1953). Aufsätze zur Soziologie. Tübingen: J. C. B. Mohr.

Schumpeter, J.A. (1954). History of Economic Analysis. Oxford: Oxford University Press.

Soros, G., Open society: Reforming Global Capitalism. London: Little Brown and Company, 2000.